

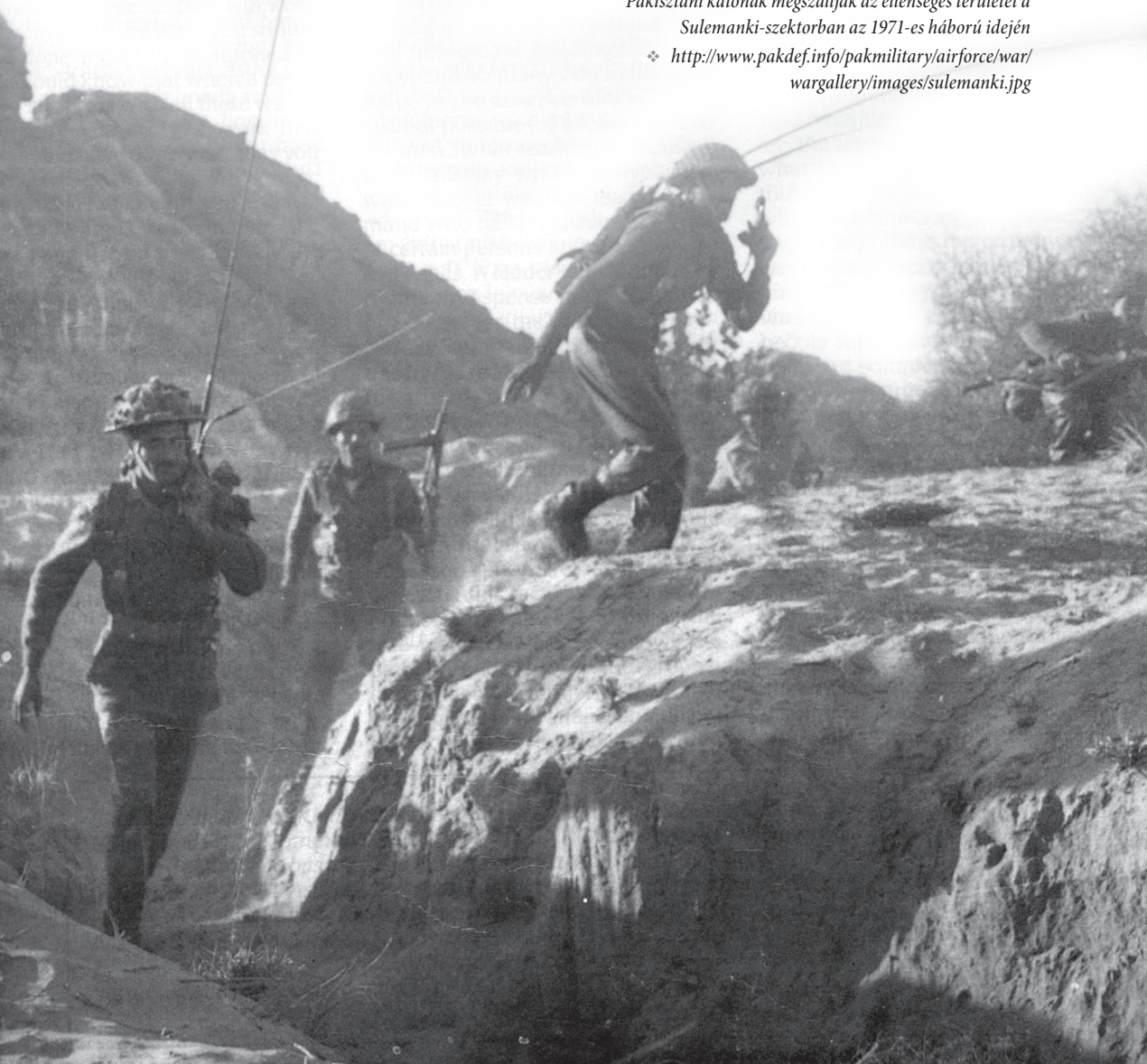
BABOS LÁSZLÓ

Kelet-Pakisztánból Banglades. Az 1971-es indiai-pakisztáni háború

*Pakisztáni katonák megszállják az ellenséges területet a
Sulemanki-szektorban az 1971-es háború idején*

❖ [http://www.pakdef.info/pakmilitary/airforce/war/
wargallery/images/sulemanki.jpg](http://www.pakdef.info/pakmilitary/airforce/war/wargallery/images/sulemanki.jpg)

Az előzmények, a polgárháború kezdete

1947. augusztus 15-én a Brit Indiai Császárság területén a vallási viszonyoknak megfelelően két új állam született, a muzulmán Pakisztán és a hindu India. Bár az új határokon belül a lakosság döntő többsége azonos vallású volt, a béke megteremtéséhez ez önmagában mégis kevésnek bizonyult. Egyrészt Kasmír kérdése miatt a két ország között már 1947-ben háborúra került sor, másrészt a függetlenség elnyerése után mind Indiában, mind Pakisztánban felszínre törtek a nemzetiességi ellentétek. Ezek Indiában folyamatos gerillaháborúkat okoztak, Pakisztán esetében pedig az állam két részre szakadását eredményezték. Pakisztán ugyanis 1947-ben két egymástól 1500 kilométer (!) távolságra fekvő területen alakult meg. E két terület két tartományt alkotott, Nyugat-Pakisztánt (ma Pakisztán) és Kelet-Pakisztánt (a mai Banglades). Míg Nyugat-Pakisztánban számtalan népcsoport élt (punjabi, pastu, beludzs, stb.), addig a népesebb Kelet-Pakisztán lakosságának 98%-a bengáli volt.¹ Ennek ellenére az új államon belül a politikai, katonai és gazdasági vezetés hamarosan a nyugat-pakisztániak kezébe került, s ők Kelet-Pakisztánt, mint belső gyarmatot kezelték. A bengáliakat az élet minden területén hátrányos megkülönböztetés érte.²

Kelet-Pakisztánban ezért már 1948-ban megkezdődtek a lakosság megmozdulásai. Majd megalakult az Awami Muzulmán Liga nevű párt, amely később a kelet-pakisztániak politikai mozgalmának a vezetője lett. 1954-ben a különböző pártok egységfrontot alakítottak, és 21 pontos programot terjesztettek elő. E program legfontosabb pontja az volt, hogy Kelet-Pakisztánnak teljes autonómiát követeltek. Még ugyanebben az évben az Awami Muzulmán Liga törölte nevéből a muzulmán szót, ezzel is kifejezve, hogy valamennyi kelet-pakisztáni érdekeit kívánja képviselni.³ Az elkövetkező évek változatos politikai küzdelmeket hoztak. Ám ezek során a pakisztáni vezetés következetesen szembe helyezkedett az autonómia törekvésekkel, és a bengáli nép hátrányos helyzetén sem enyhítettek semmit. Így nem meglepő, hogy az 1970. decemberi parlamenti választásokon Mudzsibur Rahman sejk vezetésével az Awami Liga megszerezte az abszolút többséget a parlamentben és a kelet-pakisztáni törvényhozásban egyaránt.⁴ A nyugat-pakisztáni uralkodó körök azonban nem ismerték el a választások eredményét, s ennek következtében belpolitikai válság alakult ki. Mudzsibur Rahman vezetésével polgári engedetlenségi mozgalom bontakozott ki, mire válaszul a pakisztáni vezetés kihirdette a rendkívüli állapotot.⁵

Miután Jahja Khán pakisztáni elnök megszakította a tárgyalásokat az Awami Ligával, 1971. március 26-án Mudzsibur Rahman sejk Banglades néven független köztársasággá nyilvánította Kelet-Pakisztánt. Ám ezután a hatóságok letartóztatták, és Nyugat-Pakisztánba szállították.⁶ Ekkora azonban már a pakisztáni hadsereg bengáli egységeinek kezén volt Chittagong egy része és még néhány város. Március 26-án, amikor a pakisztáni hadsereg egy kormányhoz hű egysége Kumira felé haladt, csapdába került. Az egység hetven tiszte és katonája elesett a harcban, a többiek pedig pánikba estek és elmenekültek. A helyszínre érkező Khadim Hussain

¹ Nyugat-Pakisztán lakosainak száma kb. 64 millió volt, míg Kelet-Pakisztáné kb. 71 millió. *Földünk országai*. Budapest, 1975. Kossuth könyvkiadó. 157. és 94.

² KALMÁR GYÖRGY: *A felrobbant ország*. Budapest, 1974, Gondolat. (továbbiakban: Kalmár 1974.) 172–173.

³ Kalmár 1974. 173.

⁴ COOPER, TOM – ALI, KHAN SYED SHAIKZ: *India–Pakistan War*. Introduction. www.acig.org/artman/publish/article_326.shtml (továbbiakban: Cooper–Ali)

⁵ *Világtörténelmi enciklopédia*. I. kötet. Budapest, Kossuth Könyvkiadó. 1982. 126.

⁶ Uo. 126.

Raja vezérőrnagy helikopterét szintén tűz alá vették, mire kénytelen volt visszatérni bázisára.⁷

A pakisztáni hadsereg nyugati egységeinek a válasza gyors volt. Légi úton már aznap erősítést küldtek a térségbe, s közben két oszlop is megindult a szárazföldön. Az egyiket ugyan a felkelők szintén csapdába ejtették és szétszórták, de néhány nap elteltével sikerült az egységet összeszedni, s a 14. vadászbombázó század harcirepülőinek támogatásával több órás közelharcban elfoglalták Halishahar városát. Április 2-ára pedig a nyugat-pakisztáni erők bevették a Chittagongban működő „Bangla Desh” rádióállomást is, majd a következő négy napban folytatták a térség megtisztítását a felkelőktől.⁸ Közben a pakisztáni kormány légi úton elkezdte megerősíteni a Kelet-Pakisztánban állomásozó csapatait. Április közepére két teljes hadosztályt szállítottak át Nyugat-Pakisztánból.

Miután a pakisztáni hadsereg biztosította a helyzetet Chittagong városában és a környező térségben, s az erősítések is beérkeztek, Tikka Khan tábornok, a pakisztáni hadsereg vezérkari főnöke, május 2-án parancsot adott a támadásra Ramgarh, Cox’Bazar és Kaptai ellen. A szárazföldön előrenyomuló konvojokat, az ellenség vonalai mögé helikoptereken szállított kommandók támogatták. A kormányerők így gyorsan nyomultak előre és szétszórták a bengáli csapatokat, a túlélőket pedig az ország elhagyására kényszerítették. Május 26 és június 6 között az utolsó területeket is megtisztították a bengáli felkelőktől.⁹ A pakisztáni hadseregnek, és a helyben toborzott szabadcsapatoknak (Razakarok) sikerült megtörnie a bengáli nép ellenállását. A pakisztáni hatóságok ezután véres megtorlásba kezdtek, melynek több ezer bengáli esett áldozatul.¹⁰ A megtorlások elől bengáliak milliói menekültek Indiába (összlétszámuk elérte a 8-10 milliót).¹¹

A harc folytatása indiai támogatással

A vereség nem törte meg az ellenállás szellemét. Még 1971 áprilisának derekán Mudzsibnagarban megalakult a bangladesi ideiglenes kormány, mely Oszmani őrnagyot bízta meg a volt kelet-pakisztáni egységek katonáinak összegyűjtésével.¹² A pakisztáni hadsereg bengáli csapatait ugyanis a nyugat-pakisztániak március 25-e előtt nagyrészt lefegyverezték, a többieket a harcokban szétszórták, kisebb részüket megsemmisítették.¹³ Ezeknek az első összecsapásokat túlélő és összegyűjtött katonáknak a segítségével kezdték el szervezni a Mukti Bahinit, a bengáli gerilla hadsereget. Még szintén áprilisban az indiai kormány elhatározta, hogy támogatja a bengáli szabadságharcosokat, és ennek érdekében a kelet-pakisztáni határ mentén

⁷ Cooper – Ali.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ A különböző információk szerint az áldozatok száma már március 28-ra elérte a 15 000-et. HEITZMAN, JAMES – WORDEN, ROBERT: *Banglades: A Country Study. The War for Bangladesi Independence, 1971*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1989. <http://countrystudies.us/Banglades/17.htm>

¹¹ TENIGL-TAKÁCS LÁSZLÓ: *India története*. Budapest, 1997, Medicina-A Tan Kapuja Budhista Főiskola. 430.

¹² Kalmár 1974. 313.

¹³ A pakisztáni hadsereg bengáli ezredének 8 zászlóalja volt, három a háború kitörésekor Nyugat-Pakisztánban volt, három le tudta fegyverezni tisztjeit, s a katonák vidékre és Indiába menekültek, a 3. zászlóaljat azonban álmában lemeszározták, és az 1. zászlóaljnak is csak százhusz embere tudott elmenekülni Jessoréből, a többieket megölték. Kalmár 1974. 313.

kiképző táborokat állítottak fel. E táborok száma december elejére elérte az ötvenet. Az első hétszáz kiképzett bengáli fiataalt 1971 májusának utolsó napjaiban vetették be.¹⁴

A Mukti Bahini gerilla tevékenysége azt eredményezte, hogy a pakisztáni kormány újabb erősítéseket és utánpótlást volt kénytelen Kelet-Pakisztánba küldeni. A gerillák a kezdeti vereségek után egyre mélyebbre nyomultak be országuk területére. Októberre már annyira megerősödtek, hogy ideiglenesen elfoglaltak két repülőteret, melyekre azután Indiából utánpótlás érkezett számukra. A pakisztáni hadsereg a gerillák üldözése közben több alkalommal benyomult indiai területre, s ott összecsapott az indiai hadsereggel is. Október végére azonban olyan nyomás nehezedett a pakisztáni csapatokra, hogy kénytelenek voltak egységeiket mintegy 20 km-re visszavonni a határtól, hogy kikerüljenek az indiai tűzérés hatósugarából.¹⁵ November elején a gerillák és az indiai egységek, mintegy huszonhárom ponton hatoltak be Kelet-Pakisztán területére, s számos pakisztáni állást elfoglaltak. A harcok hevesességét jelzi, hogy pakisztáni légierő egyetlen vadászbombázó százada, mely az országban állomásozott, havi 100-170 harci bevetés során támogatta a földi erőket.¹⁶

A helyzet fokozatosan romlott, s Kelet-Pakisztán határán november végére már folyamatos harc dúlt a nyugat-pakisztáni és indiai egységek között is. November 20-án a pakisztáni tűzérés Bovra város közeléből tűz alá vette a gerillák indiai területen feltételezett állásait. A pakisztáni ütegek elhallgattatására indiai páncélos egységek lépték át Kelet-Pakisztán határát. Az indiai hadsereg 14. Punjab zászlóalja, a 45. lovasezred egy század (14 darab PT-76) könnyű harckocsijának támogatásával Garibpur elfoglalására indult, mely település a Jessorebe vezető út mentén feküdt. A pakisztáni 107. gyalogdandár és a 3. önálló páncélosszázad (M-24) ellentámadásba lendült. November 21-én az indiai gyalogság, szárnyain a harckocsikkal, védelmi állást foglalt, amibe a pakisztániak belerohantak. Míg szemből a gyalogság lőtte a támadókat, a harckocsik az oldalukba kerültek. A véres ütközetben az indiaiak 40 embert és 6 darab PT-76-os harckocsit, a pakisztániak 14 darab M-24-es harckocsit veszítettek (ebből három darabot az indiaiak zsákmányoltak), a 107. dandárt pedig szétszórták.¹⁷ Még ugyanezen a napon a 14. pakisztáni repülő század is súlyos veszteségeket szenvedett. Az indiai és bengáli csapatokat támadó három F-86 Sabre vadászbombázót az indiai légierő 22. századának négy Gnat vadászbombázója hátulról meglepte. A háromból két pakisztáni gépet azonnal lelőttek, míg a harmadik menekülés közben zuhant le.¹⁸

Mivel eddig az időpontig az indiai légierő nem avatkozott be a harcokba, a pakisztáni légierő szabadon támadhatta a Mukti Bahini állásait, ekkortól viszont felhagytak földi erőik támogatásával. Természetesen a Mukti Bahininak nyújtott indiai segítséget a pakisztáni vezetés provokációnak tekintette és a keleti területek mellett rendszeresen zajlottak összecsapások a nyugat-pakisztáni határon is. November 23-án Jahja Khán kihirdette a rendkívüli állapotot, ugyanakkor a pakisztáni tűzérés, ezúttal Hilli városának területéről intézett támadásokat az indiai területek ellen. November 26-án Hilli térségében az indiai csapatok ismét átlépték a határt, és november 27-re hat-nyolc kilométer mély területet szálltak meg. A pakisztáni erők a

¹⁴ Kalmár 1974. 313.

¹⁵ Cooper–Ali.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ CHATTOPADHYAY, RUPAK: *The Indian Air Force in the Liberation war*. 1971. General Overview. www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Overview.html (továbbiakban: Rupak 1971.)

harcokban nyolcvan embert veszítették, és 6 darab M-24-es harckocsit veszítettek. Bár a háború még el sem kezdődött az út Jessoreba már szabad volt, s a pakisztániak kénytelenek voltak harc nélkül kiüríteni Chaugachát is.¹⁹

December 2-án 5 pakisztáni vadászbombázó támadást intézett az Agartala indiai város mellett fekvő repülőtér ellen. Másnap pedig hivatalosan is kitört az indiai-pakisztáni háború.²⁰ A Mukti Bahini decemberre jelentősen megerősödött, s a pakisztáni egységeket sikerült viasszaszorítaniuk a városokba és a fő közlekedési útvonalak körzetébe. A falvakban, erdőkben dzsungelokban már a gerillák voltak az urak.²¹ A folyamatos vereségek és veszteségek hatására a keleten küzdő pakisztáni csapatok morálja egyre alacsonyabb lett.

A szembenálló erők

1971-ben az indiai hadsereg összlétszáma 980 000 fő volt. A szárazföldi haderő 14 gyalog-, 10 hegyi- és 1 páncélosadosztállyal, 8 gyalog- és 4 önálló páncélosdandárral rendelkezett. Fegyverzetében kb. 1650 harckocsi (200 Centurion, 250 M-4 Sherman, 450 T-54/55, 300 Vijayanta, 150 PT-76, 100 AMX-13) és 2900 löveg volt.²²

A légierő kb. 80-100 000 fővel és 656 repülőgéppel rendelkezett. A 32 harcirepülő századból 8 század Gnat (144 darab), 2 század Mystere (36 darab), 6 század Hunter (95 darab), 2 század Marut (36 darab), 8 század MiG-21 (144 darab) és 6 század Szu-7 (116 darab) típusú repülőgépekkel repült. A három bombázó- és a fotófelderítő század Canberra (85 darab) repülőgépekkel volt felszerelve. E hatalmas mennyiségű gépnek azonban csak 65-70%-a volt bevetethető. A harcirepülőgépek mellett további mintegy 450 szállítórepülőgép és kb. 250 db helikopter növelte a gépállományt.²³ A haditengerészethez kb. 30 000 fő, 1 repülőgép hordozó (Vikrant), 2 cirkáló, 6 romboló, 5 légvédelmi rakétás fregatt, 3 tengeralattjáró-elhárító fregatt és számos kisebb hajó tartozott. A haditengerészeti légierőnek 2 század Sea Hawk vadászbombázó és 1 század Alize tengeralattjáró elhárító repülőszázada volt.²⁴ Az indiai erőket támogatta természetesen a bengáli gerilla hadsereg is, a Mukti Bahini. Eredeti neve Mukti Faudzs volt, a „Mukti” szabadságot, a „Faudzs” katonát, hadsereget, a „Bahini” pedig erőt jelent. A szervezet két részből állt. Az egyikben a volt bengáli katonák, rendőrök szolgáltak, akiket reguláris alakulatokba vontak össze, s az indiaikkal együtt, indiai parancsnokság alatt harcoltak. Őket 7 gyalogezredbe, 3 tüzérütegbe szervezték, és két helikopterrel és két repülőgéppel is megerősítették.²⁵ A másik csoport a Gona Bahini (Népi Erők), nagyrészt népfelkelők, szabadcsapatok.²⁶ Ez utóbbi szervezet tagjai szinte csak kézi fegyverekkel rendelkeztek vagy azzal sem. Létszámukat 40 000-től 100 000 főre becsülték.²⁷

¹⁹ Cooper–Ali.

²⁰ A harmadik háború. Magyarország, 71/50. 6.

²¹ Kalmár 1974. 316.

²² AMIN, AGHA HUMAYUN: *The 1971 war. An examination of the strategic concept of war.* www.defence-journal.com/2001/jan/1971-war.htm (továbbiakban: Amin 2001.)

²³ Cooper–Ali.

²⁴ SZÁNTÓ IMRE: *Nemzetközi Katonai Almanach.* Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1969. (továbbiakban: Szántó 1969.) 321.

²⁵ Cooper–Ali.

²⁶ Kalmár 1974. 314.

²⁷ Kalmár 1974. 316. és HUSAIN, NOOR A.: *The Evolution of The Pakistan Army.* <http://www.pakdef.info/pakmilitary/army/>

A pakisztáni hadsereg 392 000 emberből állt. A szárazföldi erők 2 páncélosadosztállyal, 13 gyalogadosztállyal, 1 önálló gyalogdandárral és 2 önálló páncélosdandárral rendelkeztek. A hadseregnek 1050-1170 harckocsija (300 darab M-47/48, 350 darab T-54/55/59, kb. 150 darab M-24, a többi pedig zömmel M-4 Sherman) és 1100 lövege volt.²⁸ A légierő kb. 17 000 embert és kb. 263 darab harcirepülőgépet számlált. Az állományt 2 század B-57B bombázó (22 darab), 1 század Mirage III (23 darab), 1 század F-104G Starfighter (7 darab), 3 század F-6 (a MiG-19-es kínai változata: 54 darab) és 6 század F-86 F Sabre (136 db) vadász, vadászbombázó alkotta. Őket kb. egy tucat szállító repülő, mintegy 80 kiképző és 12 helikopter egészítette ki. A gazdasági problémák miatt azonban a hadrafoghatóság csak mintegy 60-70%-os volt.²⁹ A haditengerészet 10 000 fővel, 1 könnyűcirkálóval, 5 rombolóval, 2 tengeralattjáró-elhárító fregattal, továbbá néhány kisebb egységgel volt felszerelve. A haditengerészet légieroje néhány Albatros repülőgépekből és helikopterből állt.³⁰

Haditervek, háborús célok

A pakisztáni hadsereg főerői nyugaton helyezkedtek el, ezért a pakisztáni haditerv a keleten állomásozó csapatoknak csupán védelmi feladatokat adott. A döntő támadást a nyugaton felvonuló főerőknek kellett végre hajtania. A nyugati fő csapás célja az lett volna, hogy minél nagyobb indiai területet foglaljanak el, s tehermentesítsék a Bengáliában harcoló erőiket. A pakisztáni vezérkar azonban nem határozta meg előre, hogy a főcsapást, csapásokat hol hajtásák végre, csupán a fő offenzívát megelőző kiegészítő támadásokról döntöttek.³¹ Az indiai vezérkar célja elsősorban az volt, hogy nyugaton feltartóztassák a pakisztáni támadásokat, s közben keleten egy gyorsan végrehajtott hadművelettel elfoglalják Chittagong és Khulna területét, és itt beiktassák a bangladesi kormányt.³²

Az ENSZ várható beavatkozása miatt a hadműveletek során mindkét fél számára az idő volt a legfontosabb tényező. Pakisztán szerette volna elhúzni a konfliktust az ENSZ beavatkozásáig, mert ez esetben bármiféle változást megakadályozhatott volna Kelet-Pakisztánnal kapcsolatban. India pedig éppen ellenkezőleg, még az ENSZ közbelépése előtt döntést akart elérni, mivel a bangladesi kormány nemzetközi elismerését csak abban az esetben remélhette, ha jelentős kelet-pakisztáni területek felett sikerül megszereznie az ellenőrzést. Ezenfelül minél előbb „meg kívánt szabadulni” a bengáli menekültek ellátásának költségeitől is.

Az 1971-es háború kezdete, a nyugati hadszíntér

A pakisztáni vezetés számára a háború elkerülhetetlennek tűnt. Ezért úgy döntöttek, hogy annak kezdetét ők határozzák meg, mert így lehetőségük lesz egy váratlan légitámadás végrehajtására, és a szárazföldön folyó hadműveletek esetében is magukhoz ragadhatják a kezdeményezést. Ez utóbbi pedig a kelet-pakisztáni erők megsegitése szempontjából egyáltalán nem volt mellékes.³³

²⁸ Amin 2001.

²⁹ Cooper–Ali.

³⁰ Szántó 1969. 185.

³¹ Amin 2001.

³² 1971 *India–Pakistan war*. Remembering a Liberation war. Part Three: Entering the East. <http://www.subcontinent.com/1971war/east.html>

³³ Amin 2001.

A nyugati fronton a két félnek közel ugyanannyi páncélosa és tüzérségi eszköze volt, viszont India több gyalogos alakulattal rendelkezett, továbbá az indiai légierő kb. 20 harcirepülő századával szemben – további négy század az ország belsejében állomásozott tartalékként – a pakisztáni légierő csak 12 harcirepülő századot tudott bevetni.³⁴ A pakisztáni hadsereg 12. hadosztálya volt felelős Kasmírért, tőle délre a II. hadtest helyezkedett el az 1. páncélos- és a 7. gyaloghadosztályokkal. Azután a főerőt jelentő I. hadtest következett, melyhez a 8. páncélosdandár, a 6. páncélos hadosztály, a 17., 8., 15., és 23. gyaloghadosztályok, a 2. páncélosdandár, a 4. és 7. Azad Kasmír gyalogdandárok és a 20., 66. és 111. gyalogdandárok tartoztak. A IV. hadtest védte Lahore körzetét a 3. páncélosdandárral és a 10. és 11. gyaloghadosztályokkal. A front déli szakaszán, pedig a 33. és 18. gyaloghadosztályok foglalták el helyüket.³⁵

A pakisztáni erőkkel szemben a nyugati fronton, északról délre, a következő csoportosítást vették fel az indiai egységek: Az Északi Parancsnokság alárendeltségében a XV. hadtest védte Jammu és Kasmír területét, állományában a 3. 10., 19., 25. és a 26. hadosztályok és három dandár (ebből egy páncélos). Tőlük délre az I. hadtest Thakurpur, Pathankot és Samba körzetéért volt felelős a 36., 39. és 54. hadosztályokkal és két páncélos dandárral. A hadtest egy része mint tartalék szolgált. A XI. hadtest volt a felelős Punjab tartományért Amritsartól Ferozepurig a 7., 14., és 15. hadosztályokkal és egy páncélosdandárral. Tőlük délre, le egészen az óceánig a Déli Parancsnokság volt a felelős, mindössze két hadosztállyal (a 11. és a 12.-el) az állományában.³⁶ A tartalékot az 1. páncélosdandár alkotta.³⁷

A pakisztáni haditervnek megfelelően december 3-án délután 5 óra 45 perckor a pakisztáni légierő vadászbombázói a nyugati határ mentén légitámadást hajtottak végre öt indiai repülőter ellen (Srínagar, Avantipur, Pathankot, Amritsar, és Faridkot), majd a nap folyamán a B-57-es bombázók újabb repülőtereket támadtak. A pakisztáni városok ellenében azonban az indiai légierő nem szenvedett komoly veszteségeket, sőt néhány órán belül ellencsapásokkal válaszolt (ezek zömmel szintén sikertelenek voltak). A délután folyamán Jahja Khán hivatalosan is hadat üzent Indiának.³⁸ A légitámadást követően a nyugati határ négy pontján lendült támadásba a pakisztáni hadsereg. A legészakibb pakisztáni támadásra Poonch (Kasmír) térségében került sor, de eredményt itt nem tudtak elérni. A háború legsikeresebb pakisztáni támadása Chamb (Kasmír déli része) irányában bontakozott ki. Itt a 23. pakisztáni gyaloghadosztály (2 gyalog-, 1 páncélosdandár) a hadtest tüzérségének a támogatásával rohamozta a XV. indiai hadtest 10. gyaloghadosztályának vonalait. Heves harcok után a pakisztániak december 7-én reggel elfoglalták Chamb városát, majd hídfőt létesítettek a Tawi folyó túl partján Pallanwala településnél. A hadosztály támadása azonban december 10-én elakadt, aminek két oka is volt, egyrészt a 23. hadosztály tehetséges parancsnoka lezuhant helikopterrel, és a sérüléseibe belehalt, másrészt az indiai hadvezetés a szorongatott 10. hadosztály megsegítésére a térségbe irányított

³⁴ 1971 *India–Pakistan war*. Remembering a Liberation war. Part Five: Air war in the West. <http://www.subcontinent.com/1971war/skies-west.html>.

³⁵ A pakisztániak számos egységet állítottak fel, illetve szerveztek, vagy csoportosítottak át a háború előtt közvetlenül, így a hadrendekben eltérések lehetnek a különböző forrásokban. РИХИЕ, РАВИ: Pakistan Army, December 3, 1971. <http://orbat.com/site/history/historical/pakistan/army1971.html>

³⁶ A terepviszonyok miatt a térség nagy része járhatatlan, így itt csak a területen áthaladó néhány útvonal biztosítására állomásoztak csapatok.

³⁷ Cooper–Ali.

³⁸ 1971 *India–Pakistan war*. Remembering a Liberation war. Part Two: War is declared. <http://www.subcontinent.com/1971war/declared.html>

egy gyalogdandárt és a 3. páncélosdandárt.³⁹ Az itteni harcok hevesességét jelzi, hogy a 10. indiai hadosztály 1353 embere esett el, sebesült meg, vagy tűnt el, az ötöde a nyugati front indiai veszteségeinek. Míg a 23. pakisztáni hadosztály 2216 főt veszített, majdnem felét a nyugati front pakisztáni áldozatainak.⁴⁰

Punjabban, Fazilka és Hussainiwala városok térségében a pakisztáni támadás gyakorlatilag még a kibontakozása előtt megghiúsult, mivel egységeik képtelenek voltak megtalálni az indiai állások gyenge pontjait. Az indiai vezérkar a háború kezdetén a nyugati fronton igen óvatosan viselkedett. Amikor azonban felismerték a pakisztáni vezetés bizonytalanságát, erőteljes támadásba kezdtek a shakargarhi kiszögellés ellen. Itt az I. indiai hadtest 36., 54. gyalog-, 39. hegyihadosztálya, és 2 önálló páncélosdandárja indult rohamra. Velük szemben két pakisztáni gyaloghadosztály és 4 páncélosdandár helyezkedett el. A 39. hadosztály kezdetben jól haladt, könnyen áttörte az ellenség vonalát, de aztán leragadt az aknamezőkön. Az indiai oldalon ez okozta a bajt, mert így védtelenül maradt a támadó csoportosítás oldala. Az északról támadó 54. hadosztály sokkal aktívabb volt, s jelentős előretörést ért el. December 15-re a hadosztály ellenőrizte a Shakargarh–Zafarwal útvonalat. Ezután a hadosztálynak át kellett kelni a Basantar folyón. Az indiai műszakiak az ellenség tűzében utat nyitottak az aknamezőkön, majd átkeltek a folyón és hídfőt létesítettek a túlsáron. Az átkelés és a hídfő biztosítása azonban nagy veszteséggel járt.⁴¹

A pakisztániak elvesztett pozíciók visszaszerzése érdekében ellentámadásra küldték a 8. páncélos dandárjukat. Az indiaiak szintén páncélosokat vetettek be, előbb két harckocsi ezred próbálta megállítani a pakisztániakat ám, gyakorlatilag megtizedelték őket, végül a 17. lovasezred harckocsizóinak és az őket támogató gyalogos zászlóaljnak sikerült feltartóztatni a pakisztáni ellentámadást.⁴² Bár a pakisztáni támadás kifulladás, az indiai csapatok sem indítottak újabb offenzívát a térségben, s még aznap este életbe lépett a tűszünet. A harckocsi ütközetben a pakisztániak 66 darab, míg az indiaiak kb. 23 harckocsit veszítettek.⁴³

A háború talán legnevezetesebb összecsapása az indiai Déli Parancsnokság körzetébe tartozó Rajasthan tartományban zajlott le. Itt december 4.-én a 18. gyaloghadosztály indított támadást Islamgarh térségéből Jaisalmer felé. A térségben az indiaiak 12. gyaloghadosztálya védekezett. A pakisztáni támadás élét egy zömmel T-59-es harckocsiból álló oszlop alkotta. Mintegy 16 kilométer mélyen jártak indiai területen, amikor december 5-én egy előretolt indiai század Longewalból jelentette, hogy az ellenség nagy erővel közeledik feléjük.⁴⁴ A jelentést a légierő kiküldött felderítő repülőgépe megerősítette. Ám közben a pakisztániak lőtávolságra megközelítették az indiai gyalogságot, akik bár csak két hátrasiklás nélküli páncéltörő ágyúval rendelkeztek, felvették a harcot támadókkal.⁴⁵ Mivel a terep az utak kivételével még harckocsik

³⁹ AMIN, AGHA HUMAYUN: *The western theatre in 1971. A strategic and operational Analysis*. www.orbat.com/site/data/india/indiawest1971.html (továbbiakban: Amin 1971.)

⁴⁰ Amin 1971.

⁴¹ 1971 India–Pakistan war. *Remembering a Liberation war*. Part Six. <http://www.subcontinent.com/1971war/west.html>

⁴² Uo.

⁴³ 1971 Indo Pak War. <http://www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars/PattonNagar/1971/>

⁴⁴ 1971 India–Pakistan war. *Remembering a Liberation war*. Part Seven: Battle of Longewal. <http://www.subcontinent.com/1971war/longewal.html>

⁴⁵ 1971 Indo Pak War. <http://www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars/PattonNagar/1971/>

számára is gyakorlatilag járhatatlan volt, a pakisztániak nem tudták megkerüli az indiai állást. A közeli repülőtérrel az indiai század segítségére hamarosan három Hunter vadászbombázó és egy T-66-os fegyveres kiképző-repülőgép érkezett. Az indiai repülőgépek mintegy 17 bevetésben támadták a pakisztáni T-59-es harckocsikat, és nagy méészarlást rendeztek soraik között.⁴⁶ Legalább 38 harckocsit és egyéb járművet semmisítettek meg.⁴⁷ A pakisztániak szerencsétlenségére az első oszlop mögött erősítésként egy újabb oszlop haladt, akik a talaj miatt meg se tudtak fordulni. Indiai részről december 6-án újabb két Hunter vadászbombázó csatlakozott a védelemhez. Így december 6-án a méészarlás újult erővel folytatódott. A „csata” végére legalább 40 pakisztáni harckocsi, 138 egyéb jármű, 5 löveg és 3 légvédelmi ágyú semmisült meg. A támadók megmaradt alakulatai pedig visszavonultak. A pakisztániak szerencséjére azonban a 12. hadosztály parancsnoksága nem használta ki a sikert, megelégedett a terület biztosításával.⁴⁸

Az indiai Déli Parancsnokság másik egysége, a 11. hadosztály azonban nem elégedett meg pusztán a védekezéssel. A nehéz terep (hogya a harckocsik és a járművek haladni tudjanak, pallókból utat építettek), a pakisztáni légierő támadásai és az erős védelem ellenére a Barmer térségéből kiinduló hadosztály, mintegy ötven kilométer mélységben hatolt be Pakisztán területére, és a csapást Naya Chor városának körzetében fejezte be.⁴⁹

A pakisztáni vezérkar kezdeti bizonytalanságát saját támadásainak kudarca, és az indiai sikerek tovább növelték. Mivel pedig főerőik bevetéséről nem tudtak dönteni, a kezdeményezést elvesztették, s a keleten harcoló csapataik magukra maradtak.

A keleti hadszíntér

A pakisztáni hadsereg az erőviszonyok tekintetében keleten döntő hátrányban volt. A Bengáliában állomásozó 14. gyaloghadosztály megerősítésére 1971 áprilisától Nyugat-Pakisztánból még két gyaloghadosztályt (9. és 16.) szállítottak át légi úton. De ezek nehézfegyverzetüket kénytelenek voltak hátra hagyni. A kelet-pakisztáni hadvezetés, hogy az indiai parancsnokokat csapatai valós erejéről félrevezesse, névleg még két gyaloghadosztályt állított fel (36. és 39.), melyek valójában jóval gyengébbek voltak. A gyaloghadosztályok harcát támogatta egy páncélos ezred (a 29. lovas ezred M-24-es harckocsikkal) Bogra területén, és egy-egy önálló harckocsi század (M-24) nyugaton, illetve Dacca térségében.⁵⁰ A légtér védelméért a 14. vadászbombázó század (F-86F) volt a felelős, a kelet-pakisztáni partokat, pedig 4 ágyúnaszád, 8 parti őrhajó és 2 partraszállító hajó biztosította. Kelet-Pakisztán védelmét így mindösszesen kb. 4 hadosztálynyi erő látta el, mintegy 100 000 fővel. E reguláris pakisztáni egységen felül a védelemhez tartoztak még a helyben toborzott szabadcsapatok is.

Az indiai hadvezetés kb. 9-10 hadosztálynyi erőt vonultatott fel Kelet-Pakisztán ha-

⁴⁶ Rupak 1971.

⁴⁷ Uo.

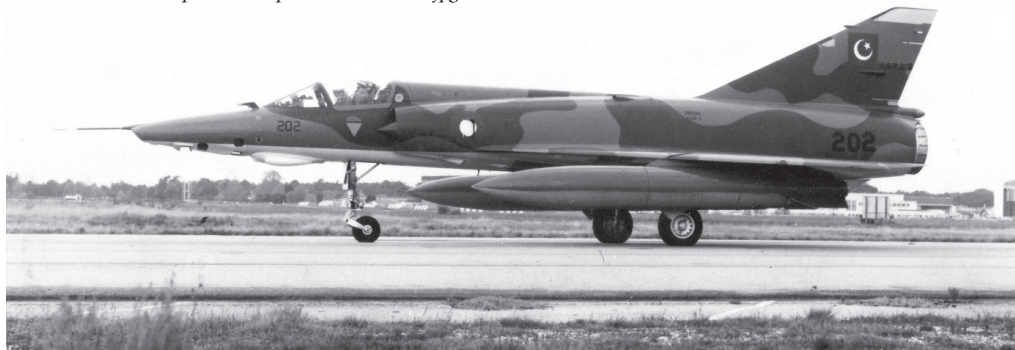
⁴⁸ 1971 *India-Pakistan war*. Remembering a Liberation war. Part Seven: Battle of Longewal. <http://www.subcontinent.com/1971war/longewal.html>

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ 1971 Indo Pak War. <http://www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars/PattonNagar/1971/>

⁵¹ Egy század PT-76, egy AMX-13 könnyű harckocsikkal és egy Ferret páncélgépkocsikkal volt felszerelve. 1971 *Indo Pak War* <http://www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars/PattonNagar/1971/>

1971-ben a pakisztáni légierő egyik legmodernebb típusa
a képen látható Mirage III vadászpilóta volt ❖ [http://
imranhkh.com/wp-content/uploads/2010/03/RP.jpg](http://imranhkh.com/wp-content/uploads/2010/03/RP.jpg)

tárán 3 hadtest és 1 hadműveletterület-parancsnokság alárendeltségében. A II. hadtest (9. gyalog-, 4. hegyihadosztály, 3 gyalogdandár, az 50. önálló ejtőernyősdandár és egy PT-76 könnyűharcokcsikkal felszerelt páncélos ezred) délnyugaton foglalta el állásait a Bengáli-öböltől Raishahi magasságáig. A II. hadtesttől északra a XXXIII. hadtest (20. hegyihadosztály, 71. gyalogdandár és egy páncélosezred T-55 harcokcsikkal) készült fel a támadásra. Jakpaiguritól Hojáig a 101. hadműveletterület-parancsnokság (6. hegyihadosztály, 95. és 167. gyalogdandár) erői sorakoztak fel. A keleti határon pedig a IV. hadtest (8., 57. és 23. hegyihadosztály, és három önálló páncélosszáhad)⁵¹ vonult fel. Az indiai szárazföldi erők kb. 250 000 főt számláltak, és segítségükre volt még a Mukti Bahini kb. 50-100 000 harcosa is.⁵² A légitámogatásról 11 harcirepülőszázad gondoskodott (4 század Hunter, 3 század Gnat, 3 század MiG-21, 1 század Szu-7).⁵³ A Bengáli-öbölben pedig az indiai haditengerészet Vikrant repülőgép-hordozója állomásozott 8 romboló és fregatt, 2 tengeralattjáró, és 3 partaraszállító hajó kíséretében.

Az erőviszonyok és a földrajzi adottságok miatt a kelet-pakisztáni hadsereg főparancsnoka, A. K. Niazi tábornok csupán az indiai hadsereg támadási ütemének a lassítását tűzte ki célul. Ennek érdekében a pakisztáni csapatok megerősítették, erősítették a fontosabb városokat és a Dacca (Kelet-Pakisztán fővárosa, ma: Dhaka) felé vezető főútvonalakat.⁵⁴ Az indiai Keleti Parancsnokság módosította az eredeti hadműveleti terveket, s a főváros elfoglalását tette meg a hadjárat elsődleges céljának, remélve, hogy Dacca bevételé döntő hatással lesz a háború kimenetelére. Hogy e céljukat a hadművelet során minél előbb elérjék, az indiai csapatok nem támadták a megerősített városokat, hanem megkerülték azokat, és ahol lehetőség volt rá, a jól védett fő közlekedési útvonalak helyett alsóbbrendű utak igénybevételével próbálták megközelíteni és elfoglalni Daccát.⁵⁵

⁵² Cooper–Ali.

⁵³ 1971 India–Pakistan war. Remembering a Liberation war. Part Five: Air war in the East. <http://www.subcontinent.com/1971war/skies.html>

⁵⁴ 1971 India–Pakistan war. Remembering a Liberation war. Part Three: Entering the East. <http://www.subcontinent.com/1971war/east.html>

⁵⁵ Uo.

Villámháború Kelet-Pakisztánban

December 4-én az indiai légierő keleten is végrehajtotta ellentámadásait. A Tezgaon és Kurmitola repülőterek elleni első légitámadást a 28. század négy MiG-21-ese hajtotta végre. A pakisztáni 14. század három F-86 Sabre vadászbombázója megkísérelte elfogni a MiG-eket, de a gépágyúk és a K-13-as rakétákkal szemben nem jártak sikerrel. A folyamatos légcsapások azután földhöz szegezték a pakisztáni vadászbombázó-századot, s az indiai légierő keleten kivívta a teljes légiuralmat.⁵⁶ Közben megindult az indiai szárazföldi erők támadása is, s már december 5-én elfoglalták Aghaura és Lasham városokat (utóbbi 18 km-re fekszik a határtól, s bevételevel elvágták a Dacca és Chittagong közötti út- és vasútvonalat).⁵⁷

Másnap az indiai flotta a kelet-pakisztáni kikötőket támadta, miközben folytatódott a szárazföldi erők előrenyomulása is. December 7-én az indiai hadsereg nyugaton elfoglalta Jessore-t, és a Jessore-től északra fekvő Jhenid közlekedési csomópontot (Jessore a Daccába vezető úton fekszik és fontos közlekedési és légi csomópont).⁵⁸ A Jessore-től délkeletre található Khulna viszont, amelyet a 107. pakisztáni dandár védett, a háború végéig kitartott, s védői csak december 17-én adták meg magukat. Az indiaiak keleten bevették még Sylhetet⁵⁹ és előrenyomultak Tripura térségében, Lashamtól 25 km-re nyugatra is, továbbá bekerítették a Daccától 32 km-re délkeletre található Comilla városát. Comilla védői már másnap megadták magukat, a kelet-indiai parancsnokság vezérkari főnöke pedig megadásra szólította fel a kelet-pakisztáni hadsereget. E felszólítást december 9-én megismételték, természetesen eredmény nélkül. December 9-én elesett Chandpur és ezzel kelet felől megnyílt az út Dacca felé. Az indiaiak csapatok elérték Daudkandi városát is, és csapataik átkeltek a Mehna folyón.

Az indiai támadás a következő napokban sem vesztett lendületéből. A 16. hadosztály alá tartozó 205. pakisztáni gyalogdandár eddig sikeresen védte Hillit, annak ellenére, hogy a bengáli gerillák, négy indai gyalogos, egy páncélos, egy műszaki dandár és XXXIII. hadtest tartalék tüzésége próbálta elfoglalni. A település jelentőségét az adta, hogy a Bográba vezető út a városon át haladt, s bevételevel elvághatták az északon állomásozó pakisztáni erőket. A 16. hadosztály végül parancsot adott Hilli kiürítésére, mert az indiaiak átkarolták a védők állásait, s így a város december 11-én elesett.⁶⁰ A Khulna előterében lévő megfigyelő állást azonban hiába támadta az indiai gyalogság a 63. lovasezred harcokcsijainak, a tüzéségnek és a légierőnek a támogatásával. A védők két harcokcsit kilőttek és súlyos veszteséget okoztak a gyalogságnak is. Ezután új állást

1971. december 16-án Niazi tábornok aláírta a megadási okiratot ❖ *India's Wars in Pictures*. <http://www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars>

⁵⁶ Rupak 1971.

⁵⁷ A harmadik háború. *Magyarország*, 1971/50. 7.

⁵⁸ A 14 napos háború. *Magyarország*, 1971/52. 5.

⁵⁹ Uo. 5.

⁶⁰ TI, GH N1A2: *The battle of Hilli*. www.defencejournal.com/oct99/battle-hilli.htm

vettek fel, s a délután folyamán megindított újabb rohamot is visszaverték.⁶¹ Ugyanakkor Dacca mellett indiai ejtőernyősök értek földet, akik támadást intéztek a város külső negyedei ellen.⁶² December 11-én az indiaiak ellenőrzésük alá vonták még Mymensingh, Kushtia és Noakhali városokat is.⁶³

December 12-én, miközben a bangladesi kormány Jessore-ban felállította ideiglenes székhelyét, az indiai egységek folytatták támadásukat, amely során elfoglalták Narsingdit, és 35 kilométerre megközelítették Chittagongot. Másnap Dacca körül bezárult az ostromgyűrű (kb. 30 000 pakisztáni katona védte a várost), és Manekshaw indiai tábornok ismét felszólította a pakisztáni csapatokat, hogy adják meg magukat. Mivel ez nem történt meg, az indiai tüzérség december 14-én megkezdte Dacca ostromának az előkészítését. Ugyanakkor ágyúnaszádjaik tűz alá vették Chittagong kikötőjét.⁶⁴ Az eddigi harcok hevesességét jelzi, hogy a háború első tíz napján az indiai jelentések szerint csapataik 2000 halottat, több mint 5000 sebesültet, és 1600 eltűntet veszítettek (a pakisztáni veszteségeket még magasabbra becsülték).

December 15-én az indiai egységek 3 kilométerre közelítették meg Daccát. Niazi tábornok ekkor tűzszünetet kért. Manekshaw azonban a tűzszünet feltételéül a pakisztáni csapatok azonnali fegyverletételét szabta. A reménytelen katonai helyzettel számot vetve Niazi tábornok december 16-án 16 óra 30 perckor letette a fegyvert.⁶⁵ A harc azonban még nem mindenhol ért véget. A 107. pakisztáni dandár, melyet 5 dandár és két páncélos ezred ostromolt Khulna-nál, csak 17-én adta meg magát.⁶⁶ A kelet-pakisztáni csapatok fegyverletétele után a harcok folytatásának egyik fél sem látta értelmét, így december 17-én a nyugati fronton is életbe lépett a tűzszünet. December 22-én Banglades kormánya megérkezett Daccába, és az egykori Kelet-Pakisztán területén megalakult a Bengáli Népi Köztársaság.

A veszteségek

Mint, a legtöbb háborúban itt is eltérő adatokkal találkozhatunk. Viszont az arányokat ezek a számok is jól mutatják.

A hadjárat végére a kelet-pakisztáni hadsereg kb. 96 000 katonája esett fogságba, és a számos hadfelszerelés között az indiai csapatok 66 darab M-24-es harckocsit (egy részüket megrongálva) is zsákmányoltak. A Kelet-Pakisztánban harcoló légi és haditengerészeti egységek is vagy megsemmisültek, vagy az indiaiak kezébe kerültek. A pakisztáni légierő 5 repülőgépe zuhant le, s 13 gépük lett az ellenség zsákmánya.⁶⁷ A keleten elért győzelemért az indiai páncélosok súlyos árat fizettek: legalább 30 darab PT-76 könnyű harckocsi semmisült meg, vagy rongálódott meg súlyosan, továbbá 4 darab T-55-ös harckocsi aknára futott.⁶⁸ Az indiai légierő 19 repülőgépe

⁶¹ HAYAT, MUHAMMAD: *The Battle of Khulna*. www.defencejournal.com/march98/battlekhulna1.htm

⁶² A 14 napos háború. *Magyarország*, 1971/52. 5.

⁶³ Kalmár 1974. 320.

⁶⁴ A 14 napos háború. *Magyarország*, 1971/52. 5.

⁶⁵ Kalmár 1974. 321.

⁶⁶ *Fifty years of Pakistan Army. Indo-Pak War – 1971*. www.geocities.com/pentagon/bunker/5040/wars.html

⁶⁷ MOHAN, JAGAN: *Aircraft losses in Pakistan – 1971 war*. www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Appendix3.html

⁶⁸ 1971 Indo Pak War. www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars/PattonNagar/1971/

zuhant el, zömmel a pakisztáni légvédelem tüzétől.⁶⁹ A nyugati fronton a pakisztáni hadsereg kb. 160 darab, míg az indiai kb. 50 darab harckocsit veszített.⁷⁰ Itt a pakisztáni légierőnek 24-33 harci repülőgépe, az indiainak pedig kb. 50 harci repülőgépe semmisült meg.⁷¹ A technikai veszteségekhez képest sokkal szélsőséesebb adatok jelentek meg az áldozatok számáról. Ennek két fő oka van, egyrészt a háború sokáig gerillaháborúként folyt, s az ilyen konfliktusokban mindig nehéz megállapítani, hogy ki volt gerilla és ki volt a civil, másrészt, míg harckocsiból, repülőből és egyéb technikai eszközökből az ellenfelek igen korlátozott mennyiséggel rendelkeztek, addig emberből mindkét oldalon „volt bőven”. A bengáli áldozatok számát így 300–4000 ezer főben maximalizálják (zömük a vérengzések, s nem a harcoknak esett áldozatatul).⁷² A nyugat-pakisztáni halottak számát 3000–17000, az indiaiakét 2000–10000 főre teszik. A nyugat-pakisztáni halottak számát a legtöbb helyen azonban 8-9000, míg az indiait 3000-4000 emberben adják meg.⁷³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1971 *India–Pakistan war. Remembering a Liberation war*. http://www.subcontinent.com/1971war/1971war_index.html
- 1971 *Indo–Pak War*. <http://www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars/PattonNagar/1971/>
- A 14 napos háború. Magyarország, 1971/52. 5.
- A harmadik háború. Magyarország, 1971/50. 6–7.
- AMIN, AGHA HUMAYUN: *The 1971 war. An examination of the strategic concept of war*. www.defencejournal.com/2001/jan/1971-war.htm
- AMIN, AGHA HUMAYUN: *The western theatre in 1971. A strategic and operational Analysis*. www.orbat.com/site/data/india/indiawest1971.html
- CHATTOPADHYAY, RUPAK: *The Indian Air Force in the Liberation war: 1971. General Overview*. www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Overview.html
- COOPER, TOM – ALL KHAN SYED SHAIZ: *India-Pakistan war, 1971. Introduction*. www.acig.org/artman/publish/article_326.shtml
- Death Tolls for the Major Wars and Atrocities of the Twentieth Century*. <http://necrometrics.com/20c1m.htm#Banglades>
- Fifty years of Pakistan Army. Indo–Pak War – 1971*. www.geocities.com/pentagon/bunker/5040/wars.html
- Földünk országai*. Budapest, 1976, Kossuth Könyvkiadó.
- HAYAT, MUHAMMAD: *The Battle of Khulna*. www.defencejournal.com/march98/battlekhulna1.htm

⁶⁹ MOHAN, JAGAN: *Indian Air Force Losses in the 1971 war*. www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Appendix2.html

⁷⁰ 1971 *Indo Pak War*. <http://www.bharat-rakshak.com/LAND-FORCES/Army/Galleries/Wars/PattonNagar/1971/>

⁷¹ MOHAN, JAGAN: *Indian Air Force Losses in the 1971 war*. www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Appendix2.html – továbbá JAGAN MOHAN: *Aircraft losses in Pakistan – 1971 war*. www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Appendix3.html

⁷² *Death Tolls for the Major Wars and Atrocities of the Twentieth Century*. <http://necrometrics.com/20c1m.htm#Banglades>

⁷³ Uo.

HEITZMAN, JAMES – WORDEN, ROBERT: *Banglades: A Country Study. The War for Bangladesi Independence, 1971*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1989. <http://countrystudies.us/Banglades/17.htm>

HUSAIN, NOOR A.: *The Evolution of The Pakistan Army*. <http://www.pakdef.info/pakmilitary/army/>
KALMÁR GYÖRGY: *A felrobbant ország*. Budapest, 1974, Gondolat.

MOHAN, JAGAN: *Aircraft losses in Pakistan – 1971 war*. <http://www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Appendix3.html>

MOHAN, JAGAN: *Indian Air Force Losses in the 1971 War*. www.bharat-rakshak.com/IAF/History/1971War/Appendix2.html

RIKHYE, RAVI : *Pakistan Army, December 3, 1971*. <http://orbat.com/site/history/historical/pakistan/army1971.html>

SZÁNTÓ IMRE: *Nemzetközi Katonai Almanach*. Budapest, 1969, Zrínyi Katonai Kiadó.

TENIGL-TAKÁCS LÁSZLÓ: *India története*. Budapest, 1997, Medicina-A Tan Kapuja Budhista Főiskola.
Világtörténelmi enciklopédia. I. kötet, Budapest, 1982, Kossuth Könyvkiadó.

TI, GH NIAZ: *The battle of Hilli*. www.defencejournal.com/oct99/battle-hilli.htm

LÁSZLÓ BABOS

From Eastern-Pakistan to Banglades: The India–Pakistan War 1971.

Summary

In 1971, the third India–Pakistan war broke out. The conflicts between the eastern- and western parts of Pakistan led to a bloody civil war. This civil war escalated to a regional armed conflict, and India was forced by its interests (religious, strategic and Kashmir) to send its army to support the rebels in Eastern-Pakistan. The war ended with victory of India, therefore Eastern-Pakistan became independent state, named Banglades.

Nótári Tamás

A jognak asztalánál...

A jogi műveltség mindmáig megköveteli a latin regulák és szentenciák használatát: frappáns rövidséggel fejezhetjük ki az egyébként csak hosszadalmasan körülírható tartalmakat, tekintélyt kölcsönözhetünk véleményünknek, megtakaríthatjuk az indoklás olykor feleslegesnek látszó fáradságát...

A kötetbe felvett 1111 jogi szentencia, proverbium és regula több jogi gyűjteménybe vételeivel, a történelmi korokhoz átvitt igényekkel került összeválogatásra. Sorrendjük a latin eredetű alfabetikus rendjét követi a forrás és a szerző feltüntetéseivel. A tárgymutatóval is rendszerezett gyűjtemény céljai között a jogi karok római jog- és latinoktatásához nyújtandó hozzájárulás éppúgy szerepel, mint a szélesebb körű jogi ismeretterjesztés.

Ára: 2835 Ft

A könyv megvásárolható a Magyar Könyv Lap- és Könyvkiadó boltjaiban, vagy megrendelhető az alábbi szelvényen.

1111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul

Megrendelem A jognak asztalánál... c. könyvet példányban. Ára: 2835 Ft.

A megrendelő (cég) neve: _____

Címe (város, irányítószám): _____

Utca, házszám: _____

Ügyintéző neve, telefonzáma: _____

A megrendelt példányok ellenőrzését a postafüzetlappal együtt, a szállítást követő szombat készen vétele után 8 napon belül a Magyar Könyv Lap- és Könyvkiadóknak átadjuk.

Dátum: _____

cíkgépző aláírás